

Marciniak, Renata

Gwara wsi Mastki w świetle dawniejszych i aktualnych badań : wybrane problemy

Mazowieckie Studia Humanistyczne 3/2, 147-154

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**GWARA WSI MASTKI W ŚWIETLE DAWNIEJSZYCH
I AKTUALNYCH BADAŃ (WYBRANE PROBLEMY)**

Przekonanie, że dialekty polskie powoli zanikają i trudno znaleźć wieś, w której mieszkańcy mówiliby gwarą bez żadnych naleciałości literackich na pozór wydaje się słuszne. Często bowiem na wsi słyszy się już nie czystą gwarę, lecz z elementami normy polszczyzny literackiej. Wpływ na taki stan ma wiele czynników, np. kontakt mieszkańców wsi z osobami posługującymi się językiem literackim, stopień oddalenia wsi od miasta, typ badanej wsi, struktura wykształcenia ludności wiejskiej, wreszcie dostęp do środków masowego przekazu.

Badania dialektologiczne pokazują, że część cech gwarowych zanika pod wpływem procesów integracyjnych z polszczyzną literacką, a część zachowuje się, bądź ulega ewolucji. Założeniem artykułu jest pokazanie stanu zachowania gwary we wsi Mastki, która jest położona na północ od Łowicza, w odległości 12 km. Wynikiem eksploracji przeprowadzonej przeze mnie w tej wsi w 1996 r. jest materiał, zebrany na podstawie Kwestionariusza–notatnika *Atlasu gwar polskich* opracowanego przez prof. K. Dejnę. Podstawę porównania dzisiejszego stanu gwar ze stanem dawniejszym stanowi materiał zebrany na początku lat dwudziestych XX w. przez Halinę Świdorską, pochodzący od informatorów urodzonych w pierwszej połowie XIX w., a zamieszczony w pracy pt. *Dialekt Księstwa Łowickiego*¹. Formy starsze, egzemplifikujące stan gwary sprzed 70 lat, były gromadzone przez H. Świdorską inną metodą, dlatego też stan zachowania gwary śledzę nie tylko na tych samych przykładach, ale również i na innych obrazujących ten sam typ zjawiska. Ze względu na fakt, iż nie dysponuję wieloma starszymi przykładami zanotowanymi w Mastkach, podaję wyrazy pochodzące również ze wsi sąsiednich, należących do tej samej parafii, co eksplorowana wieś. Takie postępowanie motywuję tym, że – jak wykazują badania – w obrębie parafii mamy do czynienia z takimi samymi zjawiskami fonetycznymi i morfologicznymi. W artykule przyjęłam metodę egzemplifikowania danego typu zagad-

¹ H. Świdorska, *Dialekt Księstwa Łowickiego*, „Prace Filologiczne”, t. XIV, 1929, s. 257–413.

nienia najpierw dawniejszym materiałem, a następnie materiałem aktualnym.

W dzisiejszych gwarach zjawisko przejścia nagłosowego *ra* - \geq *re*- obejmuje swym zasięgiem wiele gwar i jest reprezentowane tylko przez nieliczne przykłady. W Mastkach widać to w wyrazach *redło*, *reżić* poświadczonych przez Świdorską i zanotowanych dziś *reduo*, *reżić*, *redlic*.

Istotną kwestią dla systemu wokalnego są kontynuanty staropolskich samogłosek *ā*, *ō*, *ē*.

Po zaniku iloczasu samogłoska *ā* uległa skróceniu i zwężała jednocześnie swą artykulację. Powstałe w ten sposób ścieśnione *ā* było różnie realizowane w gwarach. W gwarze łowickiej *a* \geq *o* i, jak zauważa Świdorska, „niczym nie różniące się od zwykłego *o*”, por.: *kopa*, *kroś krośi*, *kfot*, *proco*, *ptoki*, *poski*, *sfyńok*, *r^uobok*, *bińok*, *żerzok*, *ctapok*, *xłopok*, *śńodańe*. Moje zapisy potwierdzają te spostrzeżenia: *cforty*, *cfortek*, *voga*, *trova*, *żorko*, *corny*, *gornysek*, *copka*, *scof*, *stof*, *mynoś*, *kovol*, *bińok*, *żerzok*, *ptok*.

Jako kontynuanta staropolskiego *ō* pozostaje *u*, np. *bur*, *muj*, *sul* (Świdorska). Dziś artykulacja kontynuanta *ō* w gwarze wsi Mastki nie ulega zmianie. Zanotowałam więc następujące przykłady: *gura*, *vus*, *pruk*, *^uugur*, *nus*, *sul*, *mul*, *bur*. Świdorska zaobserwowała przejście *ō* \geq *u* przed *r*, *l*, np. *motur*, *derextur*, *dulor*, *sulńicka*, *tumpul*. Moje zapisy potwierdzają poczynione przez nią spostrzeżenia, por.: *kacur*, *derextur*, *doxtur*, *kłaśtur*, *tompul*, *puńicki*.

Przejście ogólnopolskich *ōN* i *ōN* w badanym dialekcie w *uN* poświadczone w starszych materiałach (por.: *yunor^uovy*, *jabłuń*, *kuń*, *kuńec*, *^uogun*, *pumalu*, *stuma*, *stuińina*, *zogun*, *^uun*, *^uuna*) zachowało się i dziś, por.: *zvuno*, *struna*, *kuńom*, *zogun*, *bruna*, *^uogun*, *vruna*, *duńica*, *kumora*, *kuńin*.

Kontynuanta staropolskiego *ē* w postaci *é* ścieśnionego może być w gwarach różnie realizowany. K. Dejna² pisze o konsekwentnym rozszerzeniu artykulacji *é* pochylonego we wszystkich pozycjach w byłym powiecie łowickim. A. Strokowska³ uważa zaś, że gwary łowickie objęte są dziś ekspansją centralnopolskiego przejścia *é* \geq *i*, *y* szerzącego się tu z gwar łączyckich. Brak *é* ścieśnionego stanowi ważną cechę gwary łowickiej, gdyż wyróżnia ją od gwar sąsiednich, które zachowują *é* różnie realizowane. Świdorska notuje następujące przykłady form z *e*, którymi posługuje się ogół: *beda*, *desc*, *żefka*, *gżex*, *xlef*, *xlep*, *kobeta*, *ser*, *śńek*, *śmex*, *śfeca*, *żeka*. Stan aktualny jest w tym przypadku zgodny z wymową zarejestrowaną w pierwszej połowie XX w., por.: *żeka*, *bżek*, *pogżep*, *mleko*, *mlec*, *xlef*, *bedok*, *beda*, *pec*, *żezo*, *xmlel*, *ież*, *śńek*.

Pod wpływem sąsiedztwa spółotwartych płynnych kontynuanta staropolskiego *y* mogły ulegać pewnym zmianom. Procesy te, polegające głównie na rozszerzeniu artykulacyjnym, nie zawsze dokonywały się konsekwentnie. Jak po-

² K. Dejna, *Dialekty polskie*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1993, s. 177.

³ A. Strokowska, *Pogranicze językowe wielkopolsko-mazowieckie*, Łódź 1978, s. 75.

daje autor *Dialektów polskich*: „jeśli *y* oraz płynne *ł*, *l* znajdują się w obrębie jednej i tej samej sylaby, oddziaływanie spółotwartej bocznej na zmianę artykulacji tautosylabicznego *y* jest znacznie silniejsze”⁴. Prowadzi to do ustalenia się form z wyraźnie rozszerzonym *y* ($y \geq e$). Samogłoska *y* z rozszerzoną artykulacją przed spółotwartymi płynnymi występuje, według prof. K. Dejny, również w Łowickiem. Potwierdzałby to materiał zebrany przez Świdorską, por.: *bele ɨak, motel, melić še, kobeta, teł*, jak *i* przeze mnie, por.: *teɨek, beɨ, kobeuα, motel, motele*.

Podobnie jest z samogłoską *i* w pozycji przed spółotwartymi *l*, *ł*, która ulega rozszerzeniu artykulacyjnemu do *e*. Rezultaty tego zjawiska dość konsekwentnie zachowanego rejestruje K. Dejna⁵ w Łowickiem (obok Kieleckiego i Opoczyńskiego). Materiał zebrany przez Świdorską poświadcza przejście *i* w *e*, np.: *famelijo, lełijo, śpelka, śelńe, vyvelga, mełość, meły, śeta*. Moje zapisy również potwierdzają rozszerzenie *i* do *e*: *nošeɨ, beɨ, śelny, šeɨα, lełijo, śfećαɨo, পেɨα, zmeɨɨɨ še, vyvelga, famelijo*. Obok przykładów z rozszerzonym *i* spotykamy też takie, w których zjawisko to nie występuje, por.: *vilk, vilgoć* (Świdorska), *křila, vilk*.

Jeśli chodzi o płynną spółgłoskę *ł*, to Świdorska w Mastkach rejestruje u najstarszych informatorów wymowę z silnym zwarciem przedniojęzykowo-zębowo-dziąsłowym, por.: *ɨlapok, fołda, ɨałovo, zośćełka*. W wymowie młodszego pokolenia przeważa *ɨ*. Dzisiaj w wymowie najstarszych mieszkańców Mastek można usłyszeć *ɨ* niezgłoskotwórcze, por.: *koɨo, ɨańcɨx, pɨɨk, voɨamy, stśαɨα, redɨo, vɨɨucyc, vaɨek*.

Badana wieś leży na terenie gwar mazurzących, co wynika z zapisów wymowy pokolenia żyjącego na przełomie XIX i XX w., por.: *kosula, masyna, copka, kasel, skoła*, oraz z zapisu wymowy informatorów dzisiejszych: por.: *syć, kosula, ptosek, gruska, na blase, scebel, scyka, scećina, msa, scur, ńespory, scof, zyto, drozże, zńiva, zyńaty, becy, copka, cosnek, becka, coɨo*.

Zastępowanie *x* przez *k* mogło być w grupach spółgłoskowych spowodowane bądź to słabą artykulacją szczelinowej tylnojęzykowej w wygłosie, bądź dysymilacją w grupie dwu szczelinowych, por.: *křon, křest, křila* (Świdorska). Stan aktualny jest w tym przypadku zgodny z wymową zarejestrowaną w latach dwudziestych. Dziś usłyszymy więc: *křon, křćiny, křeśńak, křąko, z veřku, křila*. W obrębie grup spółgłoskowych dochodziło też i dochodzi do asymilacji, w wyniku której tylnojęzykowe *k* zastępowane jest przez tylnojęzykowe *x*, np.: *doxtur, xto, xłopot, xłamać* (*xɨopot, xɨamać*).

Dopełniaczowa końcówka *-a* była charakterystyczna dla rzeczowników o temacie zakończonym na **-o*, **-jo*. Przypuszcza się, że już w języku prastowiań-

⁴ K. Dejna, *op. cit.*, s. 153.

⁵ *Ibidem*, s. 156.

skim końcówka dopełniacza *-u wtargnęła do odmiany rzeczowników o wyżej wymienionych tematach. Jak czytamy w *Gramatyce historycznej języka polskiego*⁶ w XVI w. wiele rzeczowników dawnych tematów na *-o przybierało właściwą sobie starą końcówkę -a, czy przejętą z tematów na *-u końcówkę -u, np.: *ogroda //ogrodu, dwora//dworu, lasa//lasu* itp. Chociaż obecnie w języku literackim zakres użycia końcówki -a w dopełniaczu zmniejszył się, to w gwarach końcówka ta ma zasięg nieco szerszy. I tak Świdierska zanotowała: *do dvora, bes stroja, voza* ale z *boru, sadu, z véšku*. Dziś usłyszymy w Mastkach: *do voza, z buka, z dymba, do bora, z bžega* ale *do lasu*. Formy te zgodne są ze stanem historycznym.

W dialektach polskich zasada występowania -ov- po twardych i -'ew- po miękkich przestała obowiązywać, gdy na skutek przegłosu staropolskiego *e ≥ 'o. Od tej pory dwojakie postaci sufiksów -ovi- // -'evi- są zbędne i rozpoczyna się w gwarach upowszechnienie tylko jednej z form. Pisze o tym W. Kuraszkiewicz⁷, który fakt wytworzenia się w Polsce centralnej form typu *kotevi* wiąże ze zdezerowaniem małopolskiego -ovi- po tematach miękkich z ekspansją Mazowsza z dłuższej utrzymaną obocznością 'ev//ov. Do interesujących wniosków dochodzi A. Strokowska⁸. Mianowicie w badanych przez nią punktach łowickich celownik liczby pojedynczej ma końcówkę -evi występującą zarówno po twardych, jak i po miękkich lub końcówkę -eji. Według Strokowskiej asynchroniczna wymowa wargowych miękkich w gwarach łowickich jest „zjawiskiem nowym, szerzącym się współcześnie głównie w wymowie średniego i młodszego pokolenia”. Tymczasem analiza przykładów celownika na terytorium byłego Księstwa Łowickiego wykazuje, że ogólnopolskiej końcówce -ovi mogą odpowiadać różne końcówki, związane z miejscem zamieszkania informatorów, a nie z ich wiekiem. Już H. Świdierska w czasie badań dialektologicznych dostrzegła, że końcówki celownika układają się gminami lub parafiami, np.: *parafia złakowska: synoiji, psoiji, kooi, vujōiji, kovoloiji, mynożoiji, tatušoiji; parafia kocierzewska: vujōiū, pšyiaće-łojiū, łtapojiū, złożejōjiū, cłóvékejiū* itp. Taki stan zachował się do dziś. I tak we wsiach parafii złakowskiej, a więc i w Mastkach usłyszymy końcówkę -oiji, która jest rezultatem asynchronicznej realizacji wargowej i jej redukcji (*ovi* ≥ -*ovij* ≥ -*oiji*), np.: *kuñoiji, gospodožoiji, synoiji, xžopokoiji, vujōiji, žińcoiji*. Dla porównania w parafii kocierzewskiej końcówka -oiju powstała z kontaminacji -ovi ∅ -u, a następnie w rezultacie asynchronicznej realizacji i redukcji wargowej (-oiju ≤ -*ovū* ≤ *ovju*), por.: *Staškoju, kotoju, vujōju, psoju*. Występująca w parafii łowickiej

⁶ Z. Klemensiewicz, T. Lehr-Splawiński, S. Urbańczyk, *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Warszawa 1981, s. 267.

⁷ W. Kuraszkiewicz, *Oboczność -'ev-// -ov- w dawnej polszczyźnie i w dzisiejszych gwarach*, Wrocław 1951, s. 10.

⁸ A. Strokowska, *op. cit.*, s. 207.

końcówka *-eví* jest hiperyzmem i powstała prawdopodobnie pod wpływem zderzenia małopolskiego *-oví* z ekspansją Mazowsza z dłużej utrzymaną obocznością *'ev//ov*, por.: *robotníkeví, žadeví, kuñeví*.

W narzędniku liczby mnogiej rzeczowników zwyczajna końcówka *-amy*. Została ona uformowana pod wpływem mazowieckiego rozłożenia miękkiej wargowej *m* na dwufonemowe grupy, które następnie uległy redukcji *-ami* \geq *-amj* \geq *-amy*⁹. Stąd też w Mastkach zapisałam: *vouamy, krovamy, śańamy, ryncamy, cepamy*. Do podobnych wniosków doszła H. Świdarska około 70 lat temu, zbierając materiał do rozprawy doktorskiej. Niestety nie podaje ona przykładów z interesującego nas terenu.

Na uwagę zasługują formy liczby mnogiej rzeczownika rok. Mianowicie informatorzy Świdarskiej nie używają form supletywnych rok–lata, lecz w liczbie mnogiej zastępują je postaciami *r^uoki, r^uokuf*. Wiąże się to, prawdopodobnie, z wyrównaniem tematu fleksyjnego do postaci mianownika liczby pojedynczej. Dzisiejsi informatorzy używają form *lata, lot*. Trudno jest określić, w jakim czasie dokonała się owa zmiana, gdyż od czasu wydania pracy *Dialekt Księstwa Łowickiego* stanu gwary na tym obszarze nie badano.

W rezultacie zaniku kategorii liczby podwójnej, wygastej w języku ogólnopolskim pod koniec XVI w., dokonało się wiele zmian i zróżnicowań dialektalnych końcówki form pierwszej osoby liczby pojedynczej czasu teraźniejszego. Żywotność form dualnych trwała w gwarach dłużej, o czym świadczy choćby fakt istnienia form z *-va* na oznaczenie czynności dwu osób w odróżnieniu od form pluralnych zakończonych *-my*. Gdy zaczęła zanikać zdolność pełnienia przez końcówki *-va, -my* odrębnych funkcji językowych musiało dojść do wyparcia jednej z końcówek, a upowszechnienia się drugiej. W gwarze łowickiej proces redukcji jednej z końcówek dokonał się poprzez usunięcie końcówki *-my* i zastąpienie jej przez dawne dualne zakończenie *-va*. Zakończenie to orzekało o czynnościach dwu lub więcej wykonawców. Końcówka *-my* nie została jednak wyparta do końca, gdyż jak podaje Świdarska jej informatorzy zamieszkujący wieś parafii złakowskiej obok form z dawną końcówką dualną używali form: *śpévomy, zberomy, davomy, bavívomy, cytyvomy*. Dzisiaj w badanej wsi funkcjonują równocześnie dwa zakończenia form pierwszej osoby liczby mnogiej czasu teraźniejszego bez względu na to ile osób wykonuje daną czynność. I tak obok form: *iževa, beževa, xoživa, robiva, tšymova* funkcjonują: *ižimy, bežymy, xožimy, robimy, tšymomy*. Końcówka *-my* pojawia się najprawdopodobniej pod wpływem języka literackiego, z którym to moi informatorzy zetknęli się w szkole oraz stykają się do dziś, choćby poprzez środki masowego przekazu.

Podobnie jak w pierwszej osobie liczby mnogiej czasu teraźniejszego rozwijała się w gwarach końcówka pierwszej osoby liczby mnogiej trybu rozkazu-

⁹ K. Dejna, *op. cit.*, s. 123.

jącego. Po zaniku kategorii dualu końcówki *-va*, *-my* przestały być używane do tworzenia właściwych sobie form (*-va* dla dwu osób, *-my* dla większej liczby wykonawców czynności). W tej sytuacji mogło dojść w gwarach do zaniku jednej końcówki i przejścia jej funkcji przez drugą. Tak właśnie się stało we wsi Mastki, gdzie w pierwszej osobie liczby mnogiej trybu rozkazującego upowszechniło się dawne dualne zakończenie *-va*, tworzące formy typu: *xoźva*, *napizva*, *ńeźva*, *zaveźva*, używane zarówno w znaczeniu „ja i ty”, jak i w znaczeniu „ja i wy”. W pracy *Dialekt Księstwa Łowickiego* brak jest w trybie rozkazującym form dualnych w funkcji pierwszej osoby liczby mnogiej.

Przeniesienie nazw istot niedorostłych o tematach nijakich rozszerzonych przyrostkami *-ęć-*, *-ęt-* do kategorii rzeczowników męskich z przyrostkiem *-ak* było bardzo produktywne na Mazowszu. Zjawisko zastępowania *-ę* przez *-ak* dostrzega w swoich badaniach H. Świdarska, wskazując na „brak, a właściwie rzadkość użycia przyrostka *-ę* dla istot niedorostłych”¹⁰. Jedynymi formami z tymże sufiksem są *ćełe*, *źrebe* tylko dla oznaczenia bardzo małych stworzeń i forma *ćełe* w wołaczu (przy pasieniu bydła). Z zebranego przeze mnie materiału wynika, że sufiks *-ak* wyparł formy na *-ę* w funkcji oznaczania bardzo małych istot, por. *źrebok* – młody osobnik konia tuż po urodzeniu się; *źrebok* – podroste źrebię płci męskiej, ponadroczone. Podobnie jest z wyrazami: *ćelok*, *prośok*, *kurcok* czy *kacok*.

Jeśli chodzi o sufiksy przymiotnikowe, to nie wiadomo, jakimi czynnikami była wywołana oboczność postaci *-at-/-ast-*, *-it-/-ist-*. Badania dialektologiczne wskazują na fakt, że oboczność ta z czasem ulega uporządkowaniu przez upowszechnienie się jednej postaci lub poprzez ograniczenie jej występowania tylko w pewnych wyrazach. Analiza mapek zamieszczonych w pracy I. Winkler-Leszczyńskiej¹¹, dotyczących sufiksów *-aty*, *-asty* wykazuje, że w okolicach Łowicza funkcjonują przymiotniki z dominującym przyrostkiem *-asty* (por. mapa 5, 6 w pracy I. Winkler-Leszczyńskiej): *graniasty*, *kraciasty*, *łaciasty*. A. Strokowska¹² również zauważa, że formant *-asty* ma większą produktywność, przy czym formacje na *-aty* są mniej spotykane w Łowickiem. We wsi Mastki dominują obecnie oba sufiksy, por.: *lišcaty*, *kolcaty*, *drabińasty*, *grańasta*, *paśasty*, *glinasta*. W przypadku przyrostka *-ity-/-isty* czytamy, iż w okolicach Łowicza „przeważnie lub wyłącznie zapanowała postać sufiksu *-ity*”¹³. Porównanie map 1, 2, 3 z pracy I. Winkler-Leszczyńskiej¹⁴, przedstawiających rozmieszczenie sufiksów *-ity*, *-isty* na przykładzie przymiotników: *wodnisty*, *piaszczysty*, *rzęsisty*,

¹⁰ H. Świdarska, *op. cit.*, s. 311 (55).

¹¹ I. Winkler-Leszczyńska, *Sufiksy przymiotnikowe -ity, -isty, -aty, -asty w języku polskim na tle ogólnostowiańskim*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1964.

¹² A. Strokowska, *op. cit.*, s. 225.

¹³ K. Dejna, *op. cit.*, s. 201.

¹⁴ Zob. I. Winkler-Leszczyńska, *op. cit.*

kamienisty, mączysty, barzysty, barczysty pozwala na stwierdzenie, iż na badanym przeze mnie terenie powinny występować formy z przyrostkiem *-ity*, czyli *wodnity, piaszczyty, rzęsity*. Jednak mój materiał dowodzi, że we wsi Mastki jest zachowany przyrostek *-isty*, por.: *mulisty, pascysty, barcysty, vodnisty* obok *vodnity*. Materiał zgromadzony w latach dwudziestych naszego stulecia pozwolił wysnuć wnioski, iż bardziej produktywne w owym czasie były sufiksy *-aty, -ity*. Funkcjonująca dziś końcówka *-isty* została przejęta najprawdopodobniej z Mazowsza.

Usuwanie sufiksów *-ovać, -yvać* było poświadczane już w zabytkach staropolskich. Proces ten dotyczy głównie dwu czasowników, tj. *kupować* i *zajmować* oraz związanych z nimi formacji prefiksalnych. A. Strokowska¹⁵ analizując to zagadnienie wysuwa wniosek, iż forma *kupać* jest wyraźnie unikana i na obszarze łowicko-łęczyckim występuje wyłącznie u ludzi starych. Tymczasem moi informatorzy, podobnie jak i ci, żyjący na przełomie XIX i XX w. (por.: *zajmać, wyjmać, kupać*), używają form iteratiwów bez *-ov-*: *kupać, zajmać, wyjmać, zdymać*.

Przedrostkowe formacje czasownika *idę* w czasie przyszłym (*wyjdę, dojdę, zajdę, przejdę, zejść*) zachowują etymologiczne *-jd-* (≤ *-id-* po samogłosce) jedynie w dialekcie mazowieckim i wschodniej części małopolskiego, jak podaje K. Dejna¹⁶, nie licząc odosobnionych punktów. Formy z rozszerzonym rdzeniem *-id-* o spółgłoskę kończącą przedrostki **-sbn, *-vbn* podaje H. Świdarska, por.: *veńde, pšeńde*. Podobnie i dziś rozszerzony o część przedrostka (tzn. *-n-*) rdzeń *-ń(i)d-* jest podstawą do tworzenia takich form prefiksalnych, jak usłyszane: *vyńć, dońde, znańże, pšeńde*.

Wydawać by się mogło, że we wsi Mastki położonej w pobliżu miasta, zamieszkiwanej m.in. przez ludność chłoporobotniczą wsi, z której około 90% młodzieży kształci się w szkołach średnich i wyższych, gdzie jest dostęp do środków masowego przekazu, system wokaliczny, konsonantyczny oraz słowotwórczy i fleksyjny badanej gwary powinien być stosunkowo bliski systemowi języka literackiego.

Wyzyskanie danych różniących się chronologicznie, tj. pochodzących od informatorów urodzonych w pierwszej połowie XIX w. i ekscerpowanych aktualnie od informatorów urodzonych na początku naszego wieku pozwala na uchwycenie stanu zachowania gwary, procesów i tendencji rozwojowych oraz zjawisk integracyjnych, w wyniku których elementy gwary są zastępowane elementami polszczyzny literackiej.

Zdecydowanie najkonsekwentniej w gwarze wsi Mastki zachowuje się wiele cech, takich jak: przejście nagłosowego *ra-* w *re-*, staropolskie *ā* utożsamione z *o*, staropolskie *ō* utożsamione z *u*, brak *ě* ścieśnionego, rozszerzenie artykula-

¹⁵ A. Strokowska, *op. cit.*, s. 227.

¹⁶ K. Dejna, *op. cit.*, s. 222.

cyjne *y*, *i* do *e* w pozycji przed spółotwartymi, mazurzenie, zastępowanie *x* przez *k* w grupach spółgłoskowych, dopełniaczowa końcówka *-a*, końcówka *-o*i** (\leq *ov*i**) w celowniku liczby pojedynczej, końcówka *-amy* w narzędniku liczby mnogiej, przyrostek *-ak* na oznaczanie również istot niedorostłych, brak sufiksów *-ovać*, *-yvać* w iteratiwach, rdzeń *-ń(i)d-* w przedrostkowych formacjach czasownika *idę* w czasie przyszłym.

Rezultatem ewolucji jest niewątpliwie osłabienie zwarcia języka z zębami przy artykulacji *ł* i przejście przedniojęzykowo-zębowego *ł* w niezgłoskotwórcze *u*.

Do rezultatów interferencji z polszczyzną literacką należy zaliczyć pojawienie się form supletywnych rok–lata, upowszechnienie się w pierwszej osobie liczby mnogiej czasu teraźniejszego końcówki *-my* obok *-va*.

Za rezultat interferencji gwar okolicznych można uważać występowanie sufiksu przymiotnikowego *-isty* obok *-ity*.